

August Thalheimer

August Thalheimer (1884–1948)

Om fascismen

*Thalheimer skrev artikeln 1928 som ett internt dokument för Kommunistiska Internationalen, som han kort därefter uteslöts ur på grund av sin opposition mot Kominterns dåvarande ultravänsterpolitik. Artikeln publicerades 1930 i *Gegen den Strom*, teoretisk tidskrift för Tysklands Kommunistiska Parti (Opposition) – KPD(O) – där han var en av ledarna, tillsammans med Heinrich Brandler.*

I

Den bästa utgångspunkten för en undersökning av fascismen förefaller mig vara Marx' och Engels' analys av bonapartismen (Louis Bonaparte). Givetvis likställer jag inte fascismen och bonapartismen. Men de är besläktade fenomen, med såväl gemensamma som avvikande särdrag, som båda kräver utarbetande.

Jag börjar med ett citat från Marx' förord till *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*, som lyder:

”Slutligen hoppas jag, att min skrift skall bidra till att göra slut på den nu i synnerhet i Tyskland allmänt gängse skolfrasen om den så kallade *caesarismen*.”

Marx pekar sedan på den grundläggande skillnaden mellan det moderna och det gamla proletariatet, av vilket det följer att den gamla cesarismen och den moderna bonapartismen klassmässigt är helt olika saker.¹

Marx betonar nödvändigheten av en specifik klassanalys.

Men inte bara det. Vid sidan av analysen av bonapartismens klassmässiga sociala och historiska rötter, ser han som ett resultat inte bara närvaron av bestämda klasser i ett givet samhälle, utan också bestämda förhållanden mellan dessa klasser, förhållanden som skapats i en bestämd historisk situation och som därför också kommer att upplösas historiskt. Han undersöker också mycket noga bonapartismens politiska uppenbarelseformer, dess ideologiska rötter och uttryck, med dess statliga och partimässiga organisation. Marx visar i detalj hur den franska bourgeoisin efter 1848-1849, inför arbetarklassens resning i juniupproret, prisger sin

¹ Marx, Förord till andra upplagan av *Louis Bonapartes 18 Brumaire*, Stockholm 1946, s. 7

politiska existens för att rädda sin sociala existens och prisger sig åt en äventyrarens och hans gängs diktatur.

Han säger:

”I och med att bourgeoisin nu förkättrar som ‘*socialistiskt*’ vad den tidigare förhållit som ‘*liberalt*’, erkänner den, att dess eget intresse kräver, att den befrias från *självstyrelsens* risker; att man för att återställa lugnet i landet framför allt måste lugna dess bourgeoisparlament och för att bibehålla dess samhälleliga makt måste bryta dess politiska makt; att enskilda borgare kan fortsätta att exploatera de andra klasserna och ostört njuta av egendomen, familjen, religionen och ordningen endast under den förutsättningen, att bourgeoisin som klass vid sidan av de andra klasserna dömes till samma politiska betydelselöshet; att man för att rädda dess penningpung måste slå av den kronan och låta svärdet, som skulle beskydda dem, samtidigt hänga som Damoklessvärd över dess eget huvud.”²

Bourgeoisin är således en av bonapartismens sociala grundvalar, men för att rädda sin sociala existens i en bestämd historisk situation överger den sin politiska makt – den underordnar sig ”den självständiggjorda verkställande makten”.³ Den andra djupa och breda sociala roten till ”den verkställande maktens oberoende” och Bonapartes och hans ”gängs” diktatur är parcellbonden (den lilla och mycket lilla jordbrukaren), och inte den revolutionära utan tvärtom den konservativa bonden, dvs inte den som gör uppror mot borgerliga egendomsförhållandena, utan den som vill bevara och försvara sin lantliga privategendom inför den hotande proletära revolutionen. Detta försvar, detta skydd kan inte bondeklassen åstadkomma på grund av dess ekonomiska och sociala splittring och dess brist på ekonomisk och social organisation.

“För så vitt miljoner familjer lever under ekonomiska existensbetingelser, som skiljer deras levnadssätt, deras intressen och deras bildning från de andra klassernas och ställer dem i fientligt förhållande till dessa, bildar de en klass. För så vitt det endast finns ett lokalt samband mellan småbönderna, för så vitt inte överensstämmelsen i deras intressen skapar någon gemenskap, någon nationell förbindelse och någon politisk organisation bland dem, bildar de inte någon klass. De är därför ur stånd att i sitt eget namn göra sitt klassintresse gällande, vare sig genom parlamentet eller genom ett konvent. De kan inte representera sig själva, de måste representeras. Deras representant måste samtidigt uppträda som deras herre och som en auktoritet över dem, som en oinskränkt regeringsmakt, som beskyddar dem mot de andra klasserna och sänder dem regn och solsken från ovan. Småböndernas politiska inflytande får alltså sitt sista uttryck i att den verkställande makten underordnar samhället under sig.”⁴

Vad arbetarklassen anbelangar, bidrar den till framväxten av bonapartismen såtillvida att när den har startat ett revolutionärt stormangrepp på det borgerliga samhället, så har den drivit det till rädsla och skräck, men ännu inte visat sig vara i stånd att gripa och behålla makten. Ett svårt nederlag för proletariatet i en djup social kris är alltså en av bonapartismens förutsättningar. Å andra sidan är bonapartismen uppdelad i olika sektioner och partier. Bourgeoisins splittring, framträdandet av motsättningar mellan dess olika skikt, är i sin tur återigen en följd av arbetarklassens nederlag (och följaktligen småbourgeoisins nederlag). Den verkställande makten framstår nu för bourgeoisin som den efterlängtrade företrädaren för de gemensamma intressena hos sina separata skikt, som är oförmögna att själva skapa denna enhet.

Denna synpunkt framhöll Friedrich Engels särskilt, när han i *Inledningen till Inbördeskriget i Frankrike* (Pariskommunen) senare sade:

“Kunde proletariatet ännu inte regera Frankrike så var bourgeoisin inte längre i stånd till det. Åtminstone inte då, när den till sitt flertal var monarkiskt sinnad och splittrad i tre dynastiska partier och ett fjärde republikanskt. Dess inre trötter gjorde det möjligt för äventyraren Louis

² Marx, *Louis Bonapartes 18 Brumaire*, a.a. s. 73

³ *Ibid.*, s. 158

⁴ *Ibid.*, s. 142

Bonaparte att ta alla maktpositioner – armé, polis, förvaltningsapparat – i besittning och den 2 december 1851 spränga bourgeoisins sista fasta borg, nationalförsamlingen.”⁵

II

I sin postumt publicerade essä om ”Makt och ekonomi i upprättandet av det nya tyska riket”, talar Friedrich Engels likaså om motsättningen mellan bevarandet av borgarklassens sociala dominans med hjälp av Louis Bonaparte, och förintandet av dess politiska dominans.

”Louis Napoleon”, säger Engels här, ”var nu den europeiska borgarklassens avgud. Inte bara för att han hade ’räddat samhället’ den 2 december 1851, då han förstörde bourgeoisins politiska herravälde, utan bara för att rädda dess sociala herravälde.”⁶

Och det sociala innehållet i Louis Bonapartes styre i förhållande till bourgeoisin karakteriserade Engels så här:

”Som kejsare gjorde han inte bara så att politiken tjänade de kapitalistiska profiternas och börsintrigernas intressen, utan drev också politiken helt enligt börsens regler och spekulerade på ’nationalitetsprincipen’.”⁷

I den *Adertonde Brumaire* ger Marx dessutom en analys av mekanismen för Louis Bonapartes styre, dess organisatoriska stöd och metoder.

Det är först och främst Louis Bonapartes hemliga partiorganisation, ”10 decemberföreningen”.

Vilken är dess sociala sammansättning?

Det är först ”lumpproletariatet i Paris ... organiserat i hemliga sektioner ... och i spetsen för det hela stod en bonapartistisk general”.

Sedan finns det deklasserade borgerliga element, ”ruinerade lebmän ... falskspelare ... litteratörer” etc.

Vidare deklasserade adelsmän.

Slutligen deklasserade element från landsbygden.

Marx sammanfattar allt detta under benämningen ”*la Bohème*”.⁸ Således är det på deklasserade element från alla klasser som Louis Bonaparte grundar sin karaktäristiska partiorganisation, och som han samlar omkring sig som förvaltare och tjänstemän etc. Detta är naturligtvis inte av en slump, utan ligger i sakens natur. Ekonomiskt och socialt rotlösa element, parasiter från alla klasser som är utestängda från den direkta produktionen, är det naturliga materialet, de naturliga verktygen för den ”oberoende verkställande myndigheten”. I denna sociala slagg utplånas de specifika klasskännetecknen. De är fria från ideologiska och andra band till de särskilda klasser vars avskräde de utgör, såtillvida att de kan höja sig över dem och manövrera mellan dem. Å andra sidan uppvisar de inte det revolutionära, utan det kontrarevolutionära upphävandet av dessa klasskännetecknen, negationen av de borgerliga klassprinciper som inryms i dessa principer. Exempelvis upphäver tjuven den borgerliga egendomen på basis av den borgerliga egendomen. Han upphäver andras privata egendom genom att själv lägga beslag på den, d v s individuellt. Den välkända frasen från Proudhon, ”La propriété c'est le vol”, ”Egendom är stöld”, är lika tillämplig baklänges, ”Le vol C'est la propriété”, ”Stöld är

⁵ Engels, ”Inledning” till Marx, *Pariskommunen* (1871), Stockholm 1946, s. 7.

⁶ Engels, *The Role of Force in History* (Väldets roll i historien), i Marx-Engels, *Collected Works*, Vol. 26, 1990, s. 461. Engels' pamflett publicerades först 1895-6 som en serie artiklar i den tyska socialdemokratiska tidskriften *Neue Zeit* under titeln ”Gewalt und Ökonomie bei der Herstellung des neuen Deutschen Reichs”.

⁷ *Ibid.*, s. 462.

⁸ Marx, *Louis Bonapartes 18 Brumaire*, a.a. s. 83.

egendom”. Och dessa deklasserade element från alla klasser är på så sätt på samma gång den privata egendomens, det borgerliga samhällets, kött och ben, och är därmed i stånd att, samtidigt som de förstör dess politiska herravälde, försvara och skydda dess sociala herravälde mot den klass eller de klasser som representerar det borgerliga samhällets revolutionära avskaffande, det samhälleliga avskaffandet av enskild borgerlig egendom, nämligen industriproletariatet och de proletariserade delarna av bönderna.

Ekonomiskt har dessa deklasserade element, parasiter från alla klasser, en naturlig lust att försäkra sig om försörjning i regeringsmaskineriet och i det bonapartistiska partimaskineriet. Det är orsaken till den enorma ansvällningen av den oberoende verkställande myndigheten.

Ur denna synpunkt är det också värt att titta närmare på den militära komponenten av den bonapartistiska statsapparaten. Också denna uppvisar karakteristiska sociala karaktärsdrag och i samband med detta även militär-organisatoriska karaktärsdrag.

Låt oss än en gång lyssna på Marx om detta:

“Kulminationspunkten i *'idées napoléoniennes'* slutligen är *arméns* övervikt. Armén var *point d'honneur* [hederssak] för småbrukarna, den var de själva förvandlade till heroer, som utåt försvarade den nya egendomen, förhärligade den just erövrade nationaliteten, plundrade och revolutionerade världen. Uniformen var deras högtidsdräkt, kriget deras poesi, den i fantasin förlängda och avrundade jordremsan var fosterlandet och patriotismen den ideala formen för ägandekänslan. Men de fiender, mot vilka de franska bönderna nu har att försvara sin egendom, är inte kosackerna utan rättsbetjänarna och utmätningmännen. Parcellen ligger inte längre i det så kallade fosterlandet utan i hypoteksboken. Armén själv är inte längre blomman av bondeungdomen, den är träskblomman av landsbygdens lumpproletariat. Den består till stor del av *remplaçants*, av reservrekryter, liksom den andra Bonaparte själv bara är en *remplaçant* för Napoleon. Sina hjältedåd utför den nu under klappjakterna på bönderna, under fullgörande av gendarmtjänsten, och om 10 decemberföreningens chef av de inre motsättningarna i sitt system jagas över den franska gränsen, kommer armén efter några banditstreck inte att skörda lagrar utan prygel.”⁹

Denna bonapartistiska armé består av deklasserade element från landsbygden. För dem är militärtjänsten ett jobb, en ersättning för sin förlorade eller ouppnåeliga jordlott. Det är till största delen yrkessoldater med mångårig tjänstgöring, som kan nyttjas för allehanda kontra-revolutionära syften, men militärt är det en opålitlig faktor, eftersom de inte vill dö för sin lön, utan leva. Lös gjorda från sin klassbas är de ett naturligt maktinstrument för den ”oberoende verkställande myndighet”, som strävar efter att förstärka och fördjupa sitt motstånd mot folkets massa. Här måste korruptionen fräta ännu djupare. De är därför på samma gång det värsta tänkbara verktyget för att försvara den nationella existensen i ett allvarligt krig mot utlandet. Marx' förutsägelse om den bonapartistiska arméns framtida nederlag 1870-71 var rotad i hans djupa och genomträngande klassanalys av denna armé.

Slutligen klargör Marx den bonapartistiska traditionens roll, den napoleonska legenden i Louis Bonapartes styre. Styrkan i napoleonlegenden grundar sig på en kombination av tre faktorer: för det första den nationella: glansen från de ärorika Napoleonkrigen, för det andra den revolutionära: kampen mot feodalismen utanför Europa, liksom försvaret av de revolutionärt förvärvade lantegendomarna mot de franska feodaltherrarna, emigranterna som i förbund med det feodala Europa hotade böndernas småbruk, för det tredje underordnandet av bourgeoisin under den revolutionära armén och dess hjälte Napoleon: berövandet av deras politiska rättigheter och tyglandet av deras exploateringsbegär.

Slutligen skildrar Marx det bonapartistiska systemets inre motsättningar, som utmattar det och som till slut måste leda till att det upplöses:

⁹ Ibid., s. 150-151

”Som den självständiggjorda verkställande makten känner sig Bonaparte kallad att trygga den ’borgerliga ordningen’. Men denna borgerliga ordningsstyrka är medelklassen. Han känner därför att han representerar medelklassen och utfärdar dekret i denna anda. Han är emellertid något endast därigenom att han brutit denna medelklass’ politiska makt och varje dag bryter den på nytt. Han känner därför att han är motståndare till medelklassens politiska och litterära makt. Men i och med att han beskyddar dess materiella makt, väcker han deras politiska makt till nytt liv. Orsaken måste därför hållas vid liv men verkan röjas ur vägen, var den visar sig. Men detta kan inte försiggå utan små förväxlingar av orsak och verkan, eftersom båda under sin växelverkan förlorar sina sär- märken. Nya dekret, som suddar ut gränslinjen. Bonaparte känner samtidigt, att han står gentemot bourgeoisin som böndernas och överhuvudtaget hela folkets representant, som inom det borgerliga samhället vill lyckliggöra de lägre folkklasserna. Nya dekret, som på förhand lurar de ’sanna socialisterna’ på deras regeringsvisdom. Men Bonaparte känner framför allt, att han är chef för 10 decemberföreningen, att han är representant för lumpproletariatet, som han själv, hans omgivning, hans regering och hans armé tillhör, och för vilket det framför allt gäller att göra det angenämt för sig och dra kaliforniska vinster på statskassans bekostnad. Och han bekräftar sitt chefskap för 10 decemberföreningen med dekret, utan dekret och trots dekreten.”¹⁰

III

Slutligen finner vi i *Inbördeskriget i Frankrike (Pariskommunen)* sammanfattande karakteristika och perspektiv på bonapartismen eller ”imperialismen” (inte i dess moderna bemärkelse) som en form av borgerlig statsmakt i ett borgerligt klassamhälle som befinner sig i en viss situation.

Marx säger här:

“Kejsardömet med statskuppen som födelseattest, den allmänna rösträtten som vidimering och sabeln som spira påstod att det stödde sig på bönderna, på den stora massa av producenter som inte var omedelbart invecklad i striden mellan arbete och kapital. Det påstod sig rädda arbetarklassen genom att bryta parlamentarismen och därmed regeringens ohöjda underkastelse under de besittande klasserna. Det påstod sig rädda de besittande klasserna genom att upprätthålla deras ekonomiska överhöghet över arbetarklassen. Och slutligen påstod det sig förena alla klasser genom att återuppliva den nationella ärans bedrägliga sken. I själva verket var det den enda möjliga regeringsformen vid en tidpunkt, då bourgeoisin redan förlorat förmågan att behärska nationen och arbetarklassen ännu inte tillägnat sig denna förmåga. ... Imperialismen är den mest prostituerade och samtidigt den avskryvdaste formen av denna statsmakt, som skapats av det uppåtsträvande borgerliga samhället som ett verktyg för dess egen befrielse från feodalismen och som det fullt utvecklade bourgeois-samhället hade förvandlat till ett verktyg för kapitalets förslavande av arbetet.”¹¹

Denna passus är av största vikt, särskilt för att få insikt i fascismens väsen.

Marx framhåller här bonapartismens eller imperialismens allmänna, internationella kännetecken. Han bortser från de specifika franska karaktärsdragen och behandlar den som en typisk uppenbarelsform, en typisk form av statsmakt i det kapitalistiska samhället i ett visst skede av dess utveckling. Enligt honom är bonapartismen den ”slutliga”, dvs sista formen av borgerlig statsmakt, den form som statsmakten antar i det fullt utvecklade borgerliga samhället, den mest prostituerade, dvs mest degenererade, ruttna formen. Med andra ord är detta den form av statsmakt som det borgerliga samhället slutligen kommer till, dess sista tillflyktsort innan den proletära revolutionen och samtidigt dess fördärv, eftersom det är dess mest extrema form av urartning.

Här hajar läsaren till. Har inte den marxistiska analysen här hamnat i en återvändsgränd? Bör inte ”bonapartismen” eller ”imperialismen” (i dess äldre mening) vara den borgerliga stats-

¹⁰ Ibid., s. 152

¹¹ *Pariskommunen*. a.a. s. 67

maktens sista form? Men, kommer han omedelbart att svara, var det inte i självaste Frankrike 1870 efter störtandet av det bonapartistiska systemet i efterdyningarna av Sedan, och efter det korta mellanspelet med Kommunen som den tredje republiken kom i dess ställe? Rent kronologiskt, kommer han sluta sig till, är inte bonapartismen den ”slutliga” eller sista formen av borgerlig statsmakt. I Frankrike är det i alla fall den borgerligt-parlamentariska republiken. Vidare kommer han fråga: om bonapartismen är den sista och mest ruttna formen av borgerlig statsmakt, vad är då fascismen? Vidare kommer han att fråga om bonapartismen är det ”fullt utvecklade borgerliga herraväldets” statsform? Men kapitalismen i Louis Bonapartes Frankrike befann sig fortfarande i den fria konkurrensens stadium. Sedan dess har kapitalismen nått ett nytt högre stadium, nämligen monopolens, även i Frankrike. Förvisso kan den imperialistiska kapitalismen med mycket större berättigande än den förimperialistiska beskrivas som det ”mest utvecklade” borgerliga herraväldet. Men vad är då bonapartismen? Eller om vi godmodigt tillåter oss att övertalas att betrakta den fascistiska statsformen som en modern motsvarighet till bonapartism, då dominerar inte den fascistiska statsformen i de mest utvecklade kapitalistiska länderna, i Nordamerikas Förenta stater, i England, i Tyskland, i Frankrike. Här är statsformen den borgerligt-parlamentariska republiken, i England med kronan som en utvärtes dekoration. Den fascistiska statsformen härskar i just de länder som inte står på toppen av den kapitalistiska utvecklingen. I Italien, som med hänsyn till den kapitalistiska utvecklingen säkert ligger långt efter de ovan nämnda länderna, med en större andel landsbygdsbefolkning än de ovannämnda staterna och med starka inslag av feodalism (framför allt på Sicilien) fortfarande kvar i jordbruket. I Polen, Bulgarien, länder med svag industri och med övervägande landsbygdsbefolkning – i kapitalistiska termer efterblivna. Detta gäller ännu mer Spanien.

Denna ansamling motsägelser passar dock utmärkt för att visa oss djupet och skärpan i den marxistiska analysen, för att avslöja fascismens innersta kärna, och därmed också att hitta nyckeln till dess väsen.

Om man tittar på det ytligt eller kronologiskt framgår det klart av anförda fakta att bonapartismen inte kan betraktas som det borgerliga samhällets ”slutliga” statsform. Det är inte heller en enkel funktion av det borgerliga samhällets utvecklingsgrad. I så fall hade man kunnat kritisera den marxistiska analysen redan vid den tiden, eftersom England jämfört med Frankrike under åren 1850-1870, utan tvekan var mycket mer kapitalistiskt utvecklat och med mycket större rätt kunde betecknas som det ”fullt utvecklade borgerliga herraväldets” land. Härav följer att lösningen är klar.

Det avgörande är klassförhållandena i sin helhet i ett givet land, i ett givet samhälle. Bonapartismen, den verkställande maktens oberoende, är den ”slutliga” och samtidigt den mest ruttna formen av borgerlig statsmakt, i det skede när detta borgerliga samhälle står inför ett överhängande hot om en våldsam attack från den proletära revolutionen och när borgarklassen har förbrukat sin styrka för att avvärja denna attack, när alla klasser ligger försvagade och utmattade på marken och bourgeoisin söker efter starkaste möjliga fästningsverk för att bevara sitt sociala herravälde. Således är bonapartismen en form av borgerlig statsmakt som befinner sig i ett tillstånd av försvar, förskansning och förstärkning mot den proletära revolutionen. Det är en form av kapitalets öppna diktatur. Den andra formen, en närbesläktad form, är den fascistiska statsformen. Den gemensamma nämnaren är kapitalets öppna diktatur. Dess uppenbarelsform är den verkställande maktens oberoende, förintandet av bourgeoisins politiska herravälde och alla övriga samhällsklassers underkastelse under exekutiven. Dess sociala eller klassmässiga innehåll är emellertid bourgeoisins och privategendomsägarnas herravälde över arbetarklassen och alla övriga kapitalistiskt utsugna skikt.

Bonapartismen är den borgerliga statsmaktens ”slutliga” form försåvitt den är en form av öppen kapitalistisk diktatur och försåvitt den öppna kapitalistiska diktaturen uppstår när det

borgerliga samhället har nått gravens rand, dödligt hotat av den proletära revolutionen. Detta är också det väsentliga i fascismen: en form av öppen kapitalistisk diktatur.

Här måste vi göra en mycket viktig korrigerig. Det gäller bara ett kort ord. Istället för att säga att fascismen *är* bourgeoisins öppna diktatur måste vi säga: den är *en form* av en sådan diktatur.

I sina teser till den andra partikonferensen om den italienska situationen och partiets uppgifter ger det italienska kommunistpartiets centralkommitté följande definition av fascismen:

”Vad är fascism? Vi har definierat fascismen som ett försök att stabilisera den italienska kapitalismen, dvs kapitalismen i ett land där jordbruket dominerar, som är utrustat med råvaror och utlandsmarknader samt en stor hemmamarknad Formerna för kapitalistisk stabilisering skiljer sig från land till land och motsvarar de olika ländernas ekonomiska struktur och grad av välbefinnande Fascismen representerar inte ett progressivt steg för den italienska kapitalismen. Den har bara utvecklat nya former för industriell organisation (truster, osv) och bankorganisation (centralisering av emissionsbanker), men dessa nya former tjänar fortfarande den italienska härskande klassens traditionella politiska ekonomi, och är dessutom ett medel varigenom denna politik under nya förhållanden fortsätter och blir mer komplex.

Därför representerar fascismen en högre form av kapitalistisk statlig organisation, en typ av organisation genom vilken staten smälter samman med kapitalismens ledande grupper, och engagerar sig i produktionsprocessen, efter att den har koncentrerat och konsoliderat sina styrkor.”¹²

Svagheten med denna begreppsbestämning är att den framhäver fascismens sociala innehåll och inte fascismens särskilda politiska form, dess karaktär av en särskild form av borgerlig statsmakt. Kapitalismens stabilisering i Tyskland och Italien har i huvudsak samma ekonomiska och sociala innehåll, däremot är de former av statsmakt under vilka den ena och den andra äger rum olika. För begreppsbestämningen av fascismen är det statsmaktens form som är det särskiljande kännetecknet.

Detsamma gäller för bonapartismen. Formellt är rättelsen obetydlig, men innehållsmässigt är den av stor betydelse.

Låt oss nu tillämpa denna lösning på det förflutna. Att fascismen är en variant, en typ av den ”borgerliga statsmaktens slutliga form” bevisas av Kommunen. Bonapartismens kollaps följdes av den proletära revolutionen. Även om det franska proletariatet besegrades efter ganska kort tid, lyckas det ändå behålla sitt herravälde under några månader, men klarade inte att behålla det. Men bonapartismen lyckades inte heller återta makten. Bonapartismens katastrofala yttre nederlag mot Tyskland hade krossat den napoleonska legenden. Till detta kom verkningarna av systemets korruption. Dess inre motsättningar hade gett ett sådant resultat, framför allt vad beträffar bourgeoisien. De materiella fördelar som bonapartismen var tvungen att ge borgarklassen, samtidigt som den förvägrade denna den politiska makten, hade för bonapartismens del lett till att den stärktes politiskt. När den hade blivit herre över Kommunen, kunde och ville den också utöva direkt politiskt styre. Bönderna hade också stärkts politiskt. De ville ha sin andel av makten. Louis Bonaparte hade förorsakat krig, de ville ha fred. Men i kommunupproret hade arbetarklassen just visat sin ökade makt och mognad jämfört med 1848. Efter många år av ansträngningar från den bonapartistiska regimens sida stod det klart för bourgeoisin att arbetarklassen inte längre kunde undertryckas genom öppen diktatur. Nu, sedan de hade besegrats, kunde de ges en illusion av borgerlig demokrati. Och nederlaget för den bonapartistiska arméns ”ersättare”, yrkessoldaterna, klargjorde till slut för den franska bourgeoisin att armén måste upprättas på en annan organisatorisk grund, med införande av allmän värnplikt, minskning av tjänstgöringstiden, så att man kunde dra in inte bara lands-

¹² *Lo stato operaio*, mars 1928.

bygdens trasproletariat, utan hela det värnpliktiga folket. Men utan en bonapartistisk armé ingen bonapartistisk statsmaktsform.

Resultatet blev den borgerligt-parlamentariska republiken, statsformen för den materiellt och politiskt stärkta bourgeoisin, och samtidigt också för den stärkta arbetarklassen.

Louis Bonapartes huvudsakliga bas inom bourgeoisien var inte den gamla bank- och finansaristokratin (som hade dominerat under borgarkungen Louis Philippe), utan den unga framåtsträvande industribourgeoisin, fortfarande svag och utan traditioner, utan politisk skolning och en fast partibildning. Den var ännu inte i stånd att styra själv. Uppkomsten och äventyraren Louis Bonaparte var den naturliga beskyddaren av denna framåtsträvande bourgeoisin. Louis Bonapartes militära sammanbrott tillsammans med denna bourgeoisis materiella stärkande under perioden 1850-70, skapade förutsättningar för dess politiska självständighet i den tredje republiken. Det militära nederlag som gjorde slut på Louis Bonapartes välde, var en drastisk politisk läxa. (Även den tyska bourgeoisien har fått erfara att militära nederlag politiskt besitter ett pedagogiskt värde. De slag som Bismarcks Tyskland 1870-71 utdelade mot Louis Bonaparte gjorde slut på bonapartismen, men Frankrike hämnades detta i världskriget, när det nederlag som det tillsammans med de allierade tillfogade Hohenzollerns Tyskland, fällde Hohenzollern-Bismarcks regim och hjälpte den preussiska-tyska storbourgeoisin direkt till makten. Det är inte bara besegrade befälhavare som lär väl; även besegrade klasser gör det.)

Till sitt väsen är inte heller de olika formerna av öppen borgerlig diktatur ett enda fenomen: de är knutna till ett visst övergripande klassförhållande, och de återkommer regelbundet när detta förhållande återkommer – så länge som sammanbrottet för den ena eller andra formen av kapitalistisk diktatur inte leder till att arbetarklassens herravälde blir permanent, varvid denna cykel, åtminstone avslutas för det aktuella landet.

Av det sagda framgår också varför det inte blev en öppen borgerlig diktatur i England efter 1848-49. England var för starkt, både socialt och politiskt. Chartismobiliseringen 1848 var endast en obetydlig episod, som visade den brittiska arbetarklassens oförmåga att på allvar skaka det borgerliga samhället. Det var också därför – för att förflytta oss till nutiden – som inte fascismen segrade i Tyskland 1923 – den bröt ömkligen samman vid det första testet – utan storbourgeoisin som befäste sin direkta politiska härskarställning i form av en borgerligt-parlamentarisk republik. Det är också därför det idag inte finns någon fascistisk form av statsmakt i USA, i England eller i Frankrike.

IV

Vi kommer nu till dagens form av bourgeoisins öppna diktatur i Italien, den fascistiska staten. Otvivelaktigt har den viktiga gemensamma drag med den bonapartistiska formen av diktatur: återigen finns där ”exekutivens självständiggörande”, alla massors underkastelse, inklusive bourgeoisien själv, under den fascistiska statsmakten, med bibehållande av storbourgeoisins och storgodsägarnas sociala härskarställning. Fascismen vill liksom bonapartismen vara alla klassers gemensamma välgörare: därför ställs ständigt en klass mot en annan, och de interna motsättningarna förändras ständigt. Maktapparaten har samma utmärkande drag. Det fascistiska partiet är en motsvarighet till Louis Bonapartes ”Decemberförening”. Dess sociala sammansättning: deklasserade från alla klasser, från adeln, från bourgeoisin, från städernas småbourgeoisin, från bönderna och från arbetarna. När det gäller arbetarklassen så kommer deklasserade element från två motsatta poler: underifrån trasproletariatet, ”ovanifrån” delar av arbetararistokratin och arbetarbyråkratin i de reformistiska fackföreningarna och partierna. Detsamma gäller även de väpnade styrkorna. Den fascistiska milisen är i sociala termer en motsvarighet till den bonapartistiska armén. Likt den senare är den en existensskälla för

deklasserade element. Dessutom finns i Italien en armé baserad på allmän värnplikt. Den saknar motsvarighet i Frankrike. Dess existens vid sidan av den fascistiska milisen motsvarar krigsmaktens organisatoriska behov under imperialistiska förhållanden, där enbart en professionell armé eller legoarmé ses som otillräcklig och det krävs en massarmé baserad på allmän värnplikt.

Likaså finns en överensstämmelse i klasskampens situation, ur vilken här den bonapartistiska, och där den fascistiska formen av statsmakt uppstår. I fallet med den italienska fascismen, liksom med bonapartismen, var det ett misslyckat proletärt uppror, en påföljande besvikelse bland arbetarklassen, och en utmattad, förvirrad och utmattad bourgeoisie som letade efter en frälsare som skulle stärka deras sociala makt. Det finns även en överensstämmelse i ideologi: Viktigast är den "nationella" idén, låtsaskampen mot parlamentarisk och byråkratisk korrup-tion, de teatraliska förbannelserna över kapitalet, etc. Slutligen finns det beslätade karaktärsdrag hos statskuppens "hjälte".

Friedrich Engels betonar följande karaktärsdrag hos statskuppens hjälte, vilka gör det möjligt för honom att spela sin roll:

"En fullfjädrad' carbonari-konspiratör i Italien, en artilleriofficer i Schweiz, en skuldbelastad förnäm luffare och specialkonstapel i England, men hela tiden och överallt en tronpretendent."¹³

Bourgeoisin, fortsätter han, ser i honom, den första "stora statsmannen", en av dem – han är liksom dem, en uppkomling.¹⁴ Även Mussolini är en uppkomling, en murarson. I enlighet med de ändrade tiderna är idag en uppkomling från arbetarklassen mer lämplig än en från lågadeln, som i Bonapartes fall. Louis Bonapartes verksamhet med den italienska Carbonari motsvarar Mussolinis med den italienska socialdemokratin. Överhuvudtaget är under dessa nya tider passagen genom socialdemokrati obligatorisk för bourgeoisins "stora statsmän" och samhällsräddare. Under allra senaste tiden är också passagen via kommunismen lämplig: se Kina. I Mussolinis fall, liksom i Bonapartes, fanns långa år av emigration och elände. Hos vissa personer skärper sådana upplevelser hungern efter makt och rikedom, ger en skarpare inblick i människor, stärker viljan och skapar den nödvändiga smidigheten. Under vissa objektiva och subjektiva förhållanden, ger detta pålitliga och erfarna revolutionärer – under andra förhållanden, en "fullfjädrad" cynisk kontrarevolutionär kuppmaakare.

De inre motsättningarna mellan bourgeoisins materiella och sociala stärkande, och dess politiska undertryckande. Det är skenet av att proletariatets materiella intressen skyddas, medan de i själva verket överlämnas till kapitalet. Den fascistiska staten som "medlare" mellan borgarklassen och arbetarklassen, vilken som sådan ständigt måste vara involverad i praktiska motsättningar. Detsamma gäller bönderna och småborgarna. Fascismen och bonapartismen har lovat det borgerliga samhället "lugn och säkerhet". Men för att bevisa sin oumbärlighet som permanenta "frälsare i samhället", måste de skildra samhället som om det ständigt står under hot, vilket resulterar i ständig oro och osäkerhet. Bourgeoisins liksom böndernas materiella intressen kräver sparsamhet när det gäller de offentliga utgifterna, en "ekonomisk regim". De materiella intressena hos parasitgängen, som representeras av den fascistiska partiorganisationen, de fascistiska stats- och kommunaltjänstemännen och den fascistiska milisen, kräver det motsatta: en ständig utvidgning och berikning av den fascistiska stats- och partimaskinen. Därför kränks omväxlande de två intressena. Varje åtgärd för att tygla de fascistiska gängen för att säkra borgerlig "fred och ordning" och ekonomisk stabilitet, måste omgående kompenseras genom en ny klarsignal för terroristiska övergrepp, plundring, osv.

¹³ Engels, *The Role of Force in History*, op.cit., s.461-2.

¹⁴ Ibid., s.461.

De inre motsättningarna, såsom den nationella-imperialistiska ideologin, tvingar diktatorn att göra framstötter utomlands, slutligen till krig. Men här råkar den italienska motsvarigheten till Louis Bonaparte inte bara ut för den gamla motsättningen, att det militära maktinstrumentet, i detta fall den nationella milisen, vars inre funktion och sociala sammansättning gör det olämpligt som ett imperialistiskt erövringsverktyg mot stater som hittills inte har funnit det nödvändigt att tilldela sig själva rollen som den mest "prostituerade" av alla former av borgerlig statsmakt, utan han ställs också inför motsättningen mellan de privilegierade fascistiska trupperna och den reguljära armén.

Vilka är de väsentliga skillnaderna mellan bonapartism och fascism?

De är delvis lokalt betingade – genom lokala skillnader i klassförhållanden, olika historiska traditioner etc. I Frankrike och Italien är de delvis rotade i förändringar av den allmänna karaktären hos det borgerliga samhället och det kapitalistiska systemet.

Beroende på den lokala historiska traditionen är det i Frankrike, på grundval av den napoleonska legenden och den roll den spelar bland bönderna, naturligt att diktatorn uppträder som "kejsare", i Italien måste han nöja sig med rollen som "Duce" och låta kronan finnas kvar bredvid honom. I stället för Napoleons maskerad har vi den gamla romerska, sullaniska och caesarianska, som dock är mer artificiella än den förstnämnda. Dessa skillnader är dock oväsentliga.

Viktigare är dock de skillnader som härrör ur förändringarna av kapitalismens allmänna karaktär. Napoleon den tredje verkade fortfarande under den fria konkurrenskapitalismens och den ofullbordade borgerliga revolutionens tidsålder i Italien och Tyskland. Den revolutionära lagliga titel som hade varit till Napoleon den förstes fördel under en viss period, och som han försökte utnyttja arbetade nu mot honom. Under det italienska kriget drogs han till den italienska befrielse rörelsen, bara för att genast stöta bort den igen, när han efter ett kort försök lämnade den i sticket för att genomföra sina dynastiska erövringar. I det tysk-franska kriget råkade han omedelbart i konflikt med Tysklands revolutionära intresse av nationell enhet och krossades av detta. Det dynastiska erövringskrig som han, pådriven av Napoleon-legenden och systemets inre motsättningar, måste föra var nu i otakt med tiden: för sent eftersom han inte längre var en förkämpe för någon revolutionär princip, för tidigt eftersom han i avsaknad av en ändmålsenlig ekonomisk bas inte kunde bli en förkämpe för den imperialistiska principen i modern mening. Mussolinis utrikespolitik har däremot från början haft en imperialistisk grund och en imperialistisk inriktning – i ordets moderna mening. Den är således "tidsenlig", även om den bär en antik mask, men är öppet reaktionär från allra första början. Det måste slå sig själv i bitar mot motsättningen mellan de extravaganta mål den sätter sig själv och de otillräckliga medlen för att genomföra dessa å ena sidan, och å andra sidan motsättningen mellan formen och den sociala strukturen hos en militär organisation som motsvarar behovet av att underkuva alla klasser i samhället och leva på deras bekostnad, och den imperialistiska krigföringens mycket annorlunda krav.

En annan skillnad, som betingas av det borgerliga samhällets allmänna utveckling och av den internationella klasskampens nivå, visar sig i den fascistiska statsmaktens organisatoriska grundvalar och medel. Louis Bonapartes "Decemberförening" var motpart till den franska arbetarklassens lilla hemliga revolutionära organisation vid den tidpunkten. Det fascistiska partiet är den kontrarevolutionära motsvarigheten till Sovjetrysslands kommunistiska parti. Det är också, till skillnad från Louis Bonapartes förening, från första början en bred massorganisation. Detta gör den starkare i vissa avseenden, men skärper också de interna motsättningarna och motsättningarna mellan dessa massors sociala intressen och intressena hos de härskande klasser som det har till uppgift att tjäna.

Låt oss också kortfattat behandla fascismen i Polen. Även här ligger till grund för Pilsudskis fascistiska diktatur en besegrad revolutionär anstormning från proletariats sida (det polsk-ryska kriget 1920), och å andra sidan svagheten, utmattningen och oenigheten hos den inhemska bourgeoisin, som var oförmögen att ens agera tillsammans för att uppnå stabilisering. Bourgeoisins och de stora jordägarnas kontrarevolutionära intresse är den fascistiska statsmaktens sociala grundval i Polen, fascismen begrep enkelt hur man skulle dra fördel av bondemassornas besvikelse med de tidigare sabotagen av jordbruksreformen, även om dess politik tydligt tjänade intressena hos de stora godsägarna och böndernas överskikt. Statskuppens "hjärte" baserar sig ideologiskt på den nationella revolutionära befrielsekampens traditioner, och organisatoriskt på legosoldaterna, på deras besvikelse med den nationella befrielsekampens resultat – den borgerliga rutenheten – och på deras ekonomiska behov av sysselsättning, som inte kan tillgodoses inom produktionens ramar. Även deklasserade element från alla klasser kan tjäna som material för den fascistiska hären. Den partimässiga organisationen består av avfallingar från alla partier som leds av marskalkarnas adjutanter, f d terrorister och legosoldater

I Polen däremot spelar även en annan faktor in, som är utslagsgivande i Spanien och en rad andra länder och där den "fascistiska statsmakten" bara till det yttre liknar den italienska fascismen och franska bonapartismen, emedan dess klasskaraktär är fundamentalt annorlunda.

För att illustrera de extrema fallen av sådana regimer väljer jag statsmaktens former i de sydamerikanska republikerna. Även här är armén bärare av den politiska makten, den "oberoende" verkställande makten. Vanliga politiska kursändringar sker genom militärkupper, som trots att de till det yttre är våldsamma, är de på intet sätt revolutionära, eftersom de inte förändrar något i grunden när det gäller de gällande maktförhållandena mellan klasserna.

Här är militärdiktaturen, den verkställande maktens oberoende, inte en produkt av det "fullt utvecklade borgerliga samhället", dess övermognad, dess skärpning genom den proletära revolutionen och nödvändigheten för det borgerliga samhället att till slut förskansa sig mot detta, utan precis tvärtom. Det är här som den borgerliga utvecklingens omogenhet, den numerära och organisatoriska svagheten hos en bourgeoisin som fortfarande konfronteras med feodala jordägare, som ännu inte gett utrymme för framväxten av en stark borgerlig politisk organisation. Armén, eller rättare sagt dess officerskår, är här den mest solida och bäst utvecklade politiska organisationen. Den utövar makten i stället för bourgeoisin, som ännu inte förmår utöva den. När det gäller bonapartismen och den italienska fascismen, så förmår inte längre bourgeoisin i den givna klasskampssituationen utöva den.

Bakom samma yttre sken av fascism (som i Spanien) döljs således helt olika klassförhållanden, klasskampsnivåer och det borgerliga samhällets utvecklingsnivåer.

Utän en konkret klassanalys kan man här göra mycket stora såväl teoretiska som praktiska misstag.

Om jag är rätt informerad, så har våra italienska kamrater väckt frågan om huruvida den fascistiska formen av statsmakt omedelbart kommer att följas av den proletära diktaturen, eller om den kommer att ersättas av en eller annan form av borgerlig statsmakt, till exempel en borgerligt demokratisk parlamentarisk republik. Svaret på detta har redan givits av Lenin vid Kommunistiska internationals andra kongress. På frågan om huruvida kapitalismens kris efter krigsslutet oundvikligen måste leda till den socialistiska revolutionen, svarade Lenin som bekant att detta inte kunde besvaras teoretiskt. Det skulle bara vara lek med ord, skolasatik. Svaret kan endast ges av den verkliga kampen. De kommunistiska partiernas uppgift består i att förbereda sig på bästa möjliga sätt. Samma svar gäller för bonapartismens slut. Den ena eller andra formen av kapitalets öppna diktatur i ett fullt utvecklat borgerligt samhälle kommer att vara den "slutliga" eller sista formen av borgerlig statsmakt endast när landets

arbetarklass är stark nog för att som en ledare för de andra arbetande klasserna utnyttja regimens kris och etablera en varaktig proletär diktatur. Det kommer att avgöras av kampen. Och det kommer att avgöras av en kombination av objektiva och subjektiva faktorer: Arbetarklassens verkliga styrka och mognad, dess förhållande till de övriga arbetande klasserna, tillståndet för den internationella klasskampen och inte minst kommunistpartiets styrka, mognad och förmåga till kamp i landet i fråga.

En annan fråga är om störtandet av fascismen i Italien, utan en mellanliggande fas, omedelbart kan följas av upprättandet av den proletära diktaturen. I Frankrike följde som bekant, efter störtandet av bonapartismen i den 4 september 1870, som en mellanliggande fas republiken med Thiers, Favre & Co, med legitimisterna och orleanisterna, bourgeoisin och junkrarna i spetsen. Först efter denna hade brutit samman kom, den 18 mars 1871, Kommunen. Ett mellanspel med en borgerlig republik, när de borgerligt-demokratiska elementen temporärt kommer till makten, är också på samma grunder möjligt i Italien, ja även troligt. Det kan pågå i månader, veckor, ja även bara dagar. Det kan anta formen av dubbelmakt eller andra egenartade former. Men den historiska erfarenheten och klassförhållandena i Italien tyder på att det kommer att krävas en viss tid och att massorna får vissa erfarenheter för att den stora massan av småbourgeoisin, bönderna och även delar av arbetarklassen ska förlora sina småborgerliga demokratiska illusioner och förhoppningar. Huruvida ett sådan mellanliggande stadium kommer att inträffa eller överhoppas kan inte kommunistpartiet styra över. I varje fall är det i hög grad beroende av hur starka maktpositioner som arbetarklassen intar i det ögonblick då fascismen störtas och hur snabbt mellanstadiet avklaras.

En annan slutsats vi kan dra av tidigare händelser är att kapitalets öppna diktatur i andra länder, som Polen, Italien och Bulgarien, kan anta andra former, som är mer troliga i dessa länder. Vissa inslag kommer att vara samma, andra annorlunda. Att i förväg fastställa dem teoretiskt är omöjligt. Men formerna för bourgeoisins öppna diktatur är inte godtyckliga, är inte möjliga i varje situation i klasskampen och oberoende av klassförhållandena. De är bundna till mycket speciella klassförhållanden och klasskampssituationer, som har angivits ovan.

Idag finns en tämligen allmän strävan hos bourgeoisien i de högt utvecklade kapitalistiska länderna att nedmontera och begränsa det parlamentariska systemet, för att skapa starkare politiska garantier för bourgeoisins herravälde. Sådana tendenser kan ses framför allt i sådana avancerade kapitalistiska länder som England, Tyskland och Frankrike, som till följd av kriget har kommit att i större eller mindre utsträckning skakas socialt och ekonomiskt. Detta rör sig i riktning mot fascism och kan i kritiska situationer leda till former av kapitalets öppna diktatur. Men dessa får inte göras identiska med fascismen.

I detta sammanhang är det också nödvändigt att vara tydlig om följande. Undergrävandet av den borgerliga parlamentariska regimen sker stegvis. Och bourgeoisin själv är den främsta agenten i detta. Marx' *Artonde brumaire* beskriver just denna urholkningsprocess i dess enskilda etapper. Inrättandet av själva den öppna diktaturen kan dock endast ske genom ett språng, en kupp eller en statskupp, där bourgeoisin själv är ett passivt element. Det är deras uppgift att skapa de förutsättningar genom vilka de kan "räddas" socialt och våldtas politiskt. Men själva våldtåkten utförs av statskuppens eller kuppens hjälte. Individerna eller organisationen för detta ändamål kan alltid hittas när behov uppstår. Lämpliga organisationer främjas av bourgeoisin själv antingen aktivt eller passivt.

Noske-regimen i Tyskland var otvivelaktigt en öppet kontrarevolutionär regim. Men statsmaktens form var inte fascistisk. Noskeexperimentet var inget "den verkställande maktens oberoende". Genom att etablera regeln att härska genom svärdet, ledde det till ett försök i den riktningen. Men detta försök av den militära exekutivmakten, Kappkuppen, misslyckades.

Översättning (från tyska): *Martin Fahlgren*

Litteraturtips – fler ”klassiker”

Thalheimer, [Kampen för enhetsfront i Tyskland, 1920-1923](#) (Längre utdrag ur skrift från 1932)

Arthur Rosenthal, [Fascismen som massrörelse](#) (Skrift från 1934)

Leo Trotskij, [Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (Textsamling. Förord av Ernest Mandel, där denne bl.a. kommenterar Thalheimers artikel om fascismen)